

ПРОИЗВОДСТВО НА ЛАВАНДУЛА В БЪЛГАРИЯ И ФРАНЦИЯ ПРЕЗ ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ: ИКОНОМИЧЕСКИ ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Гергана Славова, Тони Дучева
Икономически университет, Варна

Резюме

Произходът на лавандулата е от Средиземноморския район на Европа. В България, като производство е районирана в почти всички части на страната. През последните десетилетия световният пазар на лавандула се развива изключително динамично и бележи нарастващи темпове, които могат да се обяснят с по-голямото и разнообразно приложение на културата в световното производство. През последните пет години в България, производството на лавандула отбелязва значителни икономически размери, като тя стана втора по икономическо значение етерично-маслена култура отглеждана в страната ни. Друга важна предпоставка за тази положителна икономическа тенденция, според нас, е по-високото платежоспособното търсене в развитие западни държави и нарастващият интерес в развиващите се страни към продукти произведени от ресурси с естествен произход. Друга изключително важна предпоставка за нарасналото производство на тази култура в България е реално финансиране от страна на оперативна програма за развитие на селските райони, а също и факта че през 2011 г., поради силна заболяемост на лавандуловите посеви във Франция, България се превръща в основен производител и износител на европейско лавандулово масло. Целта на настоящата статия е да се установи, какви количества и площи с лавандула се произвеждат през последните години в България и Франция и дали страната ни реално има шансове да заеме водещо място в производството на тази култура в Европа и света, като същевременно с това се определят и ценовите тенденции в рамките на анализирания период.

Ключови думи: лавандула, лавандулопроизводство, ценови тенденции, етерично-маслени-култури, оперативна програма „Развитие на селските райони“.

Key words: lavender, lavender production, price trends, essential oil crops, Operational Program Rural Development.

JEL: Q11, Q13, Q17.

Увод

Лавандулата е многогодишно полухрастовидно растение, което е познато на света от дълбока древност. Още през Римската епоха са използвали цветовете на лавандулата за ароматизиране на домовете и водата в римските бани. През Средновековието, лавандулата се е използвала рядко предимно от монаси и монахини с цел освежаване на въздуха. Културата лавандула се възражда, когато в Англия Хенри VIII затваря манастирите и разпродава огромните им владения, а отглеждането на лавандула се премества от манастирските полета в домашните градини и лични стопанства. От тогава до днес тя се използва много в парфюмерийната, козметичната и медицинска индустрия. Най-популярните продукти, произвеждани от нея са лавандулов спирт, парфюми, тоалетни води, сапуни, дезифинктанти, ароматизатори, козметични серии, разработени на базата на лавандулов извлек, и ароматизирани медицински продукти, широко се използва и за ароматерапия.

Целта на настоящата статия е да се установи какви количества лавандула и засети площи се произвеждат през последните години в България и Франция и дали страната ни реално има

шансове да заеме водещо място в производството на тази култура в Европа и света, като същевременно с това се определят и ценовите тенденции в рамките на анализирания период.

Културата лавандула е внесена в България през 1907 г. и започва да се отглежда в Опитно поле в долината на розата край Казанлък. До края на 80-те години тази култура се отглежда предимно в районите на Пловдив, Стара Загора, Пазарджик и Благоевград, а през последните години, поради финансиране от страна на ЕС, чрез оперативна програма за развитие на селските райони и директните плащания, културата е по-широко застъпена, като производство в цялата страна, като икономически значимо е нараснало нейното производство в района на Добруджа.

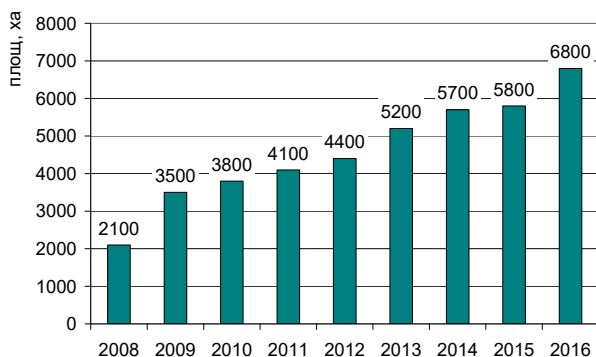
Лавандулата е топлолюбиво и същевременно студоустойчиво растение. Високите температури от 40 до 50 градуса на слънце повишават синтеза на масло от лавандуловия цвят, докато в състояние на покой през студените месеци, лавандуловите туйфи издържат до минус 30 градуса, което прави лавандулата уникално растение с висок добив и високо качество, можещо с висока устойчивост и добри добиви да се отглежда в България. Освен всичко това лаванду-

лата е медоносно растение. От 1 дка насаждане с лавандула, пчелите могат да добият 12–15 кг мед. Лавандулата може да се отглежда върху бедни почви и наклонени терени, като ги предпазва от ерозия, това е прави подходящо растение за всички географски ширини на България.

Етеричното масло, което се съдържа в цветовете на лавандулата се използва за добиване на лавандулово масло, а също и на лавандулов конкрет и лавандулов спирт. Те се прилагат широко в парфюмериината и фармацевтичната промишленост. Съдържанието на етерично масло в свежите съцветия е от 0,8–2,6%. В сухо състояние съцветията се използват в билколечението и ароматотерапията и като средство за унищожаване на дрешните молци. Лавандуловите добиви са най-високи от четвъртата до осмата година, като от 100 кг съцветия в свежо състояние се получава от 0,6 до 1,2 кг етерично масло.

В България са създадени, одобрени и районирани много лавандулови сортове. Такива са сортовете: Рая, Хебър, Юбилейна, Хемус, Казанлък, Карлово, Свежест, Венеция, Арома, Дружба и Севтополис. Всички сортовете, които се внедряват и се отглеждат у нас, са селекция на Института по розата и етеричномаслените култури в Казанлък.

Производството на лавандула в България значително нараства след 2008 година, което се дължи в голяма степен на засиления интерес към тази култура, провокиран в земеделските производители, поради възможността да получат по-високи добиви, а от там и по-висока печалба заради високите средни изкупни цени [1]. Икономическият ръстът на засетите площи през последните девет години с лавандула с представен на фиг. 1.

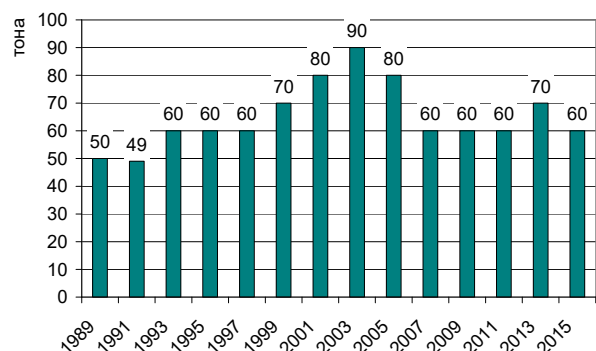
Фиг. 1. Засети площи с лавандула в България за периода 2008–2016 г. (ха)

Данните позволяват да се направи извод, че през четвъртата година производствените засети площи с лавандула са се удвоили, а през

деветата са повече от утроени, спрямо началото на анализирания период, също така, може да се установи, че производството нараства прогресивно, като тенденция и може да се изрази с математически тренд, който ще бъде нарастващ и през следващите 3 години.

За да се направи реална съпоставка на България с най-големия Европейски производител на лавандула, може да се проследят и анализират засетите площи с лавандула и произвежданите количества лавандулов екстракт. На следващата фигура, може да се види производството на лавандулов екстракт във Франция-страната основен производител на лавандула за Европа.

Анализирания период от 1989 до 2015 г., показва дългосрочен интерес и икономически растеж в производството на културата лавандула във Франция. Въпреки това, обаче след 2010 г. до 2015, включително дори и 2016 г. във Франция се наблюдава чувствително намаляване на засетите площи с лавандула, след икономическия спад през 2007 г. и този факт може да се обясни с икономически неприятните болести по културата лавандула и нападението и от неприятелите. Това от своя страна води до унищожаване на част от засетите площи в края на анализирания период. Спадът на производство през 2007 до 2015 г. е с приблизително една трета от достигнатия ръст през 2001 година във Франция. На фиг. 2 може да се види производството на лавандулов екстракт в тона за Франция и да се потвърди, че с изключение на 2013, нивата му спадат също с приблизително една трета от обема на производството достигнат при лавандуловия екстракт за 2000 и 2001 година.

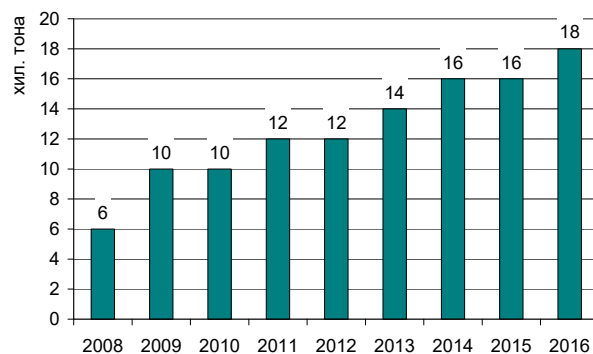
Фиг. 2. Производство на лавандулов екстракт във Франция за периода 1989–2015 г. (т)

За да направим реална съпоставка между нашата страна и страната основен производител на лавандулово масло в света и Европа-Франция, сме разгледали и производството на лавандула в България, но за малко по-кратък период. Поради продължаващи с години проблеми, свързани с вредители, болести и неприятелите,

тели по лавандулата след 2006 г. Франция, постепенно отстъпва лидерската позиция в производството на лавандула на България. От 70-те години на XX-и век площите с етерично маслената култура, характерни за район на Прованс периодично са засягани от гниене [6], причинено от бактерията *Stolbur phytoplasma* (Столбур). Между 2006 и 2010 г. няколко френски региони и фермерите в тях губят почти половината от реколтата си от лавандула, а значителна част от площите са изкоренени [7]. В началото на 80-те години на XX-и век, в Прованс се появява щитовидна въшка по лавандулата, която бързо се разпространява в целия Югоизток и причинява загуба на 45% от производството на лавандулово масло [9]. Тя е всеядна и широко разпространена в Европа, Северна и Централна Азия, както и в Близкия Изток и Северна Африка. Проблемът при лавандуловите площи във Франция се задълбочава отново след 2009 г., което налага допълнителното изследване на нападателя. Морфологичните проучвания показват напълно нов вид щитовидна въшка по лавандулата [8]. Друг от сериозните вредители в страната е лавандуловата муха (*Resseliella lavandulae*), чийто ларви се развиват под кората на растенията и причиняват загиването им. Въпреки това, през последните години площите се стабилизират, а производството на масло надминава достигнатото в периода 1999–2002 г. Съществена роля за това играят усилията в разработването на нови, по-устойчиви, адаптивни и продуктивни сортове лавандула, макар на този етап все още да няма напълно резистентен сорт [8]. Днес площите във Франция засети с лавандула са близо 20 хил. ха. В зависимост от сезона Франция произвежда между 60 и 70 т. лавандулово масло, а през 2015 г. то достига 80 т. Производството на масло от лавандула е между 1 100 и 1 300 т., а през изминалата година доближава 1 500 т. Продукцията от културата лавандула се оценява на около 30 млн. евро годишно, а тя ангажира пряко или косвено близо 30 хил. работни места и 2 000 стопанства във Франция. Приходите от туризъм свързан с „лилавите“ полета на Франция са над 1,5 млрд. евро годишно.

За да направим съпоставка с Франция ще анализираме заетите площи в България за периода от 2008 до 2016 г. От изведените данни и представената фиг. 1 може да се обобщи, че засетите площи с лавандула в страната ни са се увеличили, повече над 3 пъти за анализирания период, като значително са надминали засетите във Франция площи с лавандула, но произведеният лавандулов екстракт остава значително по-малко в България, спрямо Франция и това се дължи на големите и добри преработвателни

предприятия в областта на етерично масления и парфюмериен бизнес във Франция. Произведената зелена маса в страната ни е нараснала почти тройно за анализирания период като ръст на развитие и от 6 тона в началото на периода (2008 г.) на 18 т. в края на периода (2016 г.) (фиг. 3).

Фиг. 3. Производство на лавандула (зелена маса) в България за периода 2008–2016 г. (хил. т)

От направения икономически анализ и представените фигури можем да установим, че лавандуло производството, както в България, така също и във Франция е свързано с добри бизнес условия и практики и има значителен ръст на развитие. За Франция той е белязан от определени спадове в част от анализирания период, които се дублират с възходяща тенденция на икономическо развитие за лавандуло производителите в нашата страна.

През 2016 г. над 1100 стопанства в България са ангажирани с производството на Лавандула. Близо половината от площите в страната с тази култура се отглеждат по биологичен начин, като две трети, от тях са в преход. През 2015 г. ръстът им е над 16%, а броят на био производителите се увеличава с 50%. Част от инвестициите в бранша са чуждестранни – на компании от Франция и САЩ, доскоро закупували българско масло чрез посредници. Ръстът в търсенето на цвят идва преди създадените през последните години насаждения да реализират пълния си потенциал. Към тази низша се насочват както напълно начинаещи за селското стопанство предприемачи, така и фермери, които търсят начин да диверсифицират дейността на своето стопанство с по-доходоносни култури. Основните предпоставки за този голям икономически интерес са затрудненото производство поради болести и неприятели във Франция, трайният спад в цените на зърнените пазари, натрупването на първичен капитал и собствена земеделска земя в множество земеделски стопани, а също и в предприемачи от други несвързани със земеделието направления, (например строителство,

индустриален бизнес и други). Благоприятстваш фактор са различните икономически и социални механизми за финансова подкрепа от страна на Европейския съюз чрез програма за развитие на селските райони и директните земеделски плащания базирани на общата селскостопанска политика на съюза. Технологиите за преработка на цвета – парна дестилация – не е скъпа, което позволява и на по-малки и средни стопанства да произвеждат масло от лавандула. По този начин те могат да задържат по-голяма част от добавената стойност по веригата и да са по-гъвкави в реализацията на продукти, а дестилационните ще произведат краен продукт допълнение, повечето фермери, преработватели и търговци, притежаващи инсталации за дестилиране, предлагат изваряване за по-малките производители. Срещу заплащане някои от тях поемат също косенето и транспортирането до дестилерията. Качествените характеристики на маслото са почти уникални за всяко насаждение, но след смесване преработвателите подготвят еднородна партида със състав според търсенето на пазара. През последните години се увеличи значително и капацитетът за производство на масло, както в България, така и във Франция – както с разширяване на съществуващи, така и с изграждането на нови дестилерии [10]. Това доведе до своеобразна икономическа надпревара между преработвателите, преминаваща в ценова война. Така през 2015 г., на фона на повече засети площи с културата и високи добиви, както в България, така и във Франция, изкупната цена на маслото нарасна близо двойно спрямо предходни години (2014). По оценки на земеделския бранш в страната и от едно проучване направено от Интелеагро, финансирано от фондация Америка за България, в страната се произвеждат между 200 и 250 т. масло годишно, а през 2016 г. изкупните цени варират около 85–90 лв./кг.

Въпреки традициите на България във фармацевтичната и козметична промишленост, вътрешното потребление на лавандулово масло е ниско и има по-скоро допълваща роля, а продажбите на дребно са символични. При това положение почти цялото произведено количество се изнася. Страната ни е част от най-големия пазар за лавандулово масло в света – европейският. Едновременно с това, високата стойност и ниското тегло на маслото го правят изгодно за транспортиране и до по-далечни пазари – платежоспособни и тепърва развиващи се – като Северна Америка, Югоизточна Азия, Австралия и Близкия Изток. България и Франция са най-големите износители на лавандулово масло в света. Рекордната за производството 2015 г. от нашата страна са експортирани над 125 т.

обезтерпенено масло на стойност над 20 млн. лв. [2]. През последните години се отчита тенденция за ръст както в количествата, така и в стойността на износа. Обемът му през 2013, 2014 и 2015 г. е 2 до 4 пъти по-голям спрямо предходни години в зависимост от реколтата [3]. Основен пазар за българското лавандулово масло е Франция – с близо половината от общия износ за периода 2012–2015 г. и над три пъти ръст спрямо предходните четири години. Друга ключова и бързо развиваща се дестинация е САЩ, с по-голяма разлика следва Германия, по-малък ръст отчитат продажбите на лавандулово масло в Япония, Швейцария и Испания. Родното производство на лавандулово масло достига и до Австралия и Канада. Осъществява се също износ и до Унгария, Русия и Китай, но той е по-незначителен. Като водещ производител на лавандула и лавандулово масло през последните пет години страната ни има значително влияние върху цените на международните пазари, но не и единствено. Като член на ЕС ние трябва да се съобразяваме с всички изисквания и приоритети на съюза. Реално производството на културата лавандула е приоритет през втори програмен период на оперативна програма за развитие на селските райони и е насърчавано от общата селскостопанска политика на съюза, чрез директно плащане за 44 лв. на дка, а за младите земеделски производители в размер на 48 лв. на дка. Според нас това е основна предпоставка да нарасне в голяма степен икономическият интерес към тази култура в страната ни, но тя не е единствена. По Оперативна програма развитие на селските райони (ОПРСР) по мярка 10 „Екология и климат” и приоритетното поощряване запазването на изчезващи сортове, засадили лавандула сорт: Карлово, Хемус, Дружба и Хебър могат да получат 105 лв./дка, като максималния брой декари който са им позволени за засяване са 500 [2]. Освен това отново по ОПРСР производителите на лавандула биват стимулирани за биологично производство чрез: мярка 11 „Биологично земеделие”, като преминаващи към този вид земеделие те могат да получат до 79 лв./дка годишно след сертифициране на биологично производство, но периода за тази трансформация към биологично производство изисква време и не се реализира бързо.

Заклучение

През последните анализирани години, съпадащи и с втори програмен период на оперативна програма за развитие на селските райони) лавандулово производство в България се е утроило, а износа на лавандулово масло извън пределите на страната ни се е удвоил. Тези

данни подкрепени със стойностни показатели в статията, неминуемо показват икономически ръст на развитие, характерен за тази част на аграрния сектор в България. Едновременно с това обаче се провокират някои научни изследователски интереси. Свързани с възможността за подходящи комбинации между екологично и планинско производство или лавандулово производство на лавандула, което може да се постигне с кръстосано участие по някой от мерките на Оперативна програма за развитие на селските райони.

Страната ни изпреварва по икономически показатели по износ на лавандулово масло Франция, която е най-големия износител и производител на лавандула в Европа и света. Дали това се дължи само на заболяемостта на техните масови посеви или също така и на мотивиращата финансова подкрепа от страна на ОПРСР и директните плащания на ЕС само времето ще покаже, но нашите предвиждания се базират на факта, че докато средните изкупни цени в отрасълът за лавандулово масло са високи, то и икономическия ръст от лавандулово производство в България ще бъде висок. Дълги години района под южния склон на Стара планина, известен като Подбалкана бе основен производствен район в страната на лавандулови насаждения, през последните 5 години масово производство на лавандула се наблюдава и в североизточен район на България. Засадените площи в страната нарастват над 3 пъти след 2008 г. и достигат близо 7 хил. ха. [3]. Въпреки че добивите от културата са силно зависими от метеорологичните условия през отделните години, се наблюдава отчетливо повишение на средните стойности. През последните четири години те са в размер на 250–350 кг/дка зелена маса и средно около 200 кг преди 2013 г. Това определя и икономическия ръст в производството, надминаващ този при засетите площи [2]. Според нас докато няма високи критерии за качеството на изкупуваното масло, а се следни основно параметърът количествено производство, нашите земеделски производители ще имат огромен интерес при изградени вече дистелери да произвеждат не само лавандула за откос, но и да я преработват до продукт лавандулово масло. По този начин, прилагайки стратегия на свързана диверсификация, те затварят производствено пласментния си цикъл и игнорират търговците на лаван-

дула, които я прекупуват с цел да я изнесат и продадат за обработка извън пределите на страната ни. В заключение бихме искали да обобщим, че случващите се икономически процеси в страната в пряка релация с ОПРСР и лавандуловия проблем във Франция представляват изключително благоприятна среда за създаване, управление и разширяване на лавандуло-преработващата промишленост в България, като бъдещото развитие в сектора трябва да се насочи към създаването на краен козметичен или фармацевтичен продукт, като например компания: „Фрикосота“ край Шумен, която на базата на лавандулово масло създава крайни козметични продукти и по този начин оставя добавената стойност от създаването на краен продукт в България, като добавена стойност в състава на брутния вътрешен продукт.

Литература

1. *Аграрни доклади за периода. 2008–2016 г.* Министерство на земеделието, храните и горите. [<http://www.mzh.government.bg/mzh/bg/Documents/AgrarenDoklad.aspx>].
2. Гребеничарски, С. *Производство на лавандула в България, Анализ на пазара и перспективи*. изд. „Интелагро“. София. 2016.
3. Национален статистически институт. *Агростатистика*. [<http://www.nsi.bg/bg/>].
4. Министерство на околната среда и водите. [<http://www.moew.government.bg/>].
5. Agreste. Министерство на земеделието, храните и горите. Франция. [<http://agreste.agriculture.gouv.fr/>].
6. Fialova, R., Valova, P., Balakishiyeva, G., Danet, J., Safarova, D., Foissac, X., Navratil, M. *Genetic variability of Stolbur phytoplasma in annual crop and wild plant species in south Moravia*. J. Pl. Pathol. 9 2009.
7. Gaudin, J., Semetey, O., Foissac, X., Eveillard, S. *Phytoplasma titer in diseased lavender is not correlated to lavender tolerance to stolbur phytoplasma*. Bulletin of Insectology. 64. 2011.
8. Germain, J., Matile-Ferrero, D., Kaydan, M., Malausa, T., Williams, D. *A new species of Dysmicoccus in damaging lavender in French Provence*. Zootaxa. 3980 (4). 2015.
9. Li, Y., Fabiano-Tixier, A., Chemat, F. *Essential Oils as Reagents in Green Chemistry*. Springer. 2014.
10. Zheljazkov, V., Cantrell, C., Astatkie, T., Jeliazkova, E. *Distillation time effect on lavender essential oil yield and composition*. Journal of Oleo Science, 62(4). 2013.

PRODUCTION OF LAVENDER IN BULGARIA AND FRANCE OVER THE LAST DECADE, ECONOMIC OPPORTUNITIES AND PROSPECTS

**Gergana Slavova, Toni Ducheveva
University of Economics, Varna, Bulgaria**

Abstract

The origin of lavender is from the Mediterranean region of Europe. In Bulgaria, production is distributed in almost all regions of the country. Over the last decades, the global lavender market has been developing extremely dynamically and has risen rapidly, which can be explained by the greater and varied use of culture in world production. Over the last five years in Bulgaria, lavender production has marked economic proportions, and has become the second most important economic and vegetable oil culture grown in our country. Another important prerequisite for this positive economic trend, in our opinion, is the higher solvency demand in developing Western countries and the growing interest in developing countries in products produced from natural resources. Another very important prerequisite for the increased production of this culture in Bulgaria is real funding by an operational program for rural development as well as the fact that in 2011, due to the strong incidence of lavender crops in France, Bulgaria is becoming a major producer and exporter of European lavender oil. The purpose of this article is to establish what quantities and areas of lavender are produced in recent years in Bulgaria and France, and whether our country really has a chance to take the lead in producing this culture in Europe and the world, while at the same time also determine the price trends within the analyzed period. The tasks we have set are: to look at the basic biological and economic processes of culture cultivation in Bulgaria and France and to make a comparison between the two countries, analyzing the opportunities for production and export to other countries in the world, both lavender, as well as lavender oil.